

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: elenabalaban@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-26-30

Балабан О. О. Методи та прийоми дослідження когнітивно-семантичних універсалій у споріднених мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 26–30.

УДК: 811.111.42

Балабан Олена Олександрівна,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНИХ УНІВЕРСАЛІЙ У СПОРІДНЕНИХ МОВАХ

Статтю присвячено огляду існуючих міждисциплінарних, комплексних методів та прийомів, що застосовуються в лінгвістичних дослідженнях переважно в галузі когнітивної семантики на сучасному етапі. З'ясовано, що сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються використанням міжпарадигмальних, комплексних методів дослідження і залучають до способів такі складні мисленнєві операції як категоризація, моделювання, параметризація, реконструкція, профілювання тощо, що дозволяють отримати найбільш об'єктивні результати для сучасної лінгвістики.

Ключові слова: методи, прийоми, категоризація, моделювання, параметризація, реконструкція, профілювання.

Балабан Елена Александровна,
Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КОГНИТИВНО-СЕМАНТИЧЕСКИХ УНІВЕРСАЛІЙ В РОДСТВЕННЫХ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена обзору существующих междисциплинарных, комплексных методов и приемов, которые применяются в лингвистических исследованиях преимущественно в области когнитивной семантики на современном этапе. Выяснено, что современные лингвистические исследования характеризуются использованием межпарадигмальных, комплексных методов исследования и применяют такие мыслительные операции как категоризация, моделирование, параметризация, реконструкция, профилирование и т.д., что позволяет получить наиболее объективные результаты для современной лингвистики.

Ключевые слова: методы, приемы, категоризация, моделирование, параметризация, реконструкция, профилирование.

Olena Balaban,
The National Pedagogical Dragomanov University

METHODS AND WAYS OF RESEARCH OF COGNITIVE AND SEMANTIC UNIVERSALS OF RELATED LANGUAGES

The article is dedicated to the review of the existed methods and means of interdisciplinary, complex methods and means which are applied in linguistic researches on modern stage. There clarified that modern linguistic researches are characterized by the usage of interdisciplinary, complex methods of research and appliance of such mental operations as categorization, modeling, parametrization, reconstruction, profiling etc. that gives possibility to get more objective results for modern linguistics.

Key words: methods, means, categorization, modeling, parametrization, reconstruction, profiling.

Сучасні лінгвістичні дослідження, що характеризуються використанням міжпарадигмальних, комплексних методів дослідження, залучаючи до способів такі складні мисленнєві операції як категоризація [24; 19; 3], моделювання [10; 20; 12; 9], параметризація [17; 21; 6], реконструкція [25; 23], профілювання тощо, що дозволяють отримати найбільш об'єктивні результати для сучасної лінгвістики.

Мета статті узагальнити існуючі на сучасному етапі розвитку лінгвістичних досліджень методи та прийоми дослідження когнітивно-семантичних універсалій саме у споріднених мовах.

Завдання полягають у тому, щоб: 1) розглянути наявні в сучасному мовознавстві методи і прийоми дослідження; 2) резюмувати та конкретизувати ці методи і прийоми.

Говорячи про принципи аналізу та комплексність сучасних методів лінгвістичних досліджень В.В. Левицький та його співавтори зазначають, що «для мовних явищ, як відомо, притаманні діалектично пов'язані між собою план вираження та план змісту, який здебільшого суб'єктивності дослідника, варто звернутися до формалізації сторін об'єкта, безпосередньо пов'язаних планом змісту (синтагматика, парадигматика), завдяки чому перевіряються інтуїтивні припущення та об'єктивно встановлюються змістовні характеристики. Певні формальні та змістовні характеристики можуть при цьому позначатися відповідними символами, що створює ефект наочності, який простежується при моделюванні» [13, с. 21].

Серед методів, що застосовувались для дослідження когнітивно-семантичних універсалій у сучасних лінгвістичних парадигмах були:

Категоризація, як головний спосіб надання світу, що сприймається впорядкованого характеру, дозволяє систематизувати спостерегаєме та побачити в ньому схожість одних явищ на протигагу відмінності інших [11, с. 85]. Здійснюючи категоризацію дійсності, свідомість людини «зводить безліч різних своїх відчуттів та об'єктивну безліч форм матерії і форм її руху в певні рубрики, тобто класифікують їх та підводить під такі об'єднання – класи, розряди, групування, категорії тощо» [11, с. 45-46].

Історія вивчення явища категоризації налічує багато століть. Класична теорія категоризації була розвинена ще Платоном та Аристотелем. Платон у діалозі «Кратил» говорить про принцип класифікації об'єктів, базуючись на їх загальних

властивостях. У трактаті «Категорії» Аристотель розглядає категоризацію в трьох аспектах: онтологічному, логічному та лінгвістичному. Він вводить поняття категорії через його лінгвістичний аспект [5]. Класична теорія категоризації отримала подальший розвиток в межах різних філософських течій: номіналізму, реалізму та концептуалізму. Основне положення номіналізму полягає в тому, що загальні поняття позбавлені онтологічного статусу, а їх існування в якості імен пов'язано тільки зі сферою мислення. Так згідно номіналізму, схожість речей та їх приналежність до однієї категорії визначається завдяки імені та його здатності відноситися до класу предметів. З точки зору представників реалізму, категоризація відбувається завдяки об'єктивному положенню речей: деякі предмети та об'єкти існують незалежно від нашої свідомості, а мова позначає лише те, що існує в світі. Компромісна точна зору була запропонована представниками концептуалізму. Концептуалісти заперечували реальне існування загального незалежно від окремих речей, але на відміну від номіналістів визнавали існування в свідомості загальних понять, тобто концептів як особливої форми пізнання дійсності.

У 20 роки минулого століття школа гештальт-психології довела, що сприйняття є результатом взаємного злиття одержуваної зовні інформації і активних принципів роботи свідомості, яке накладає свої структури на цю інформацію. Основним постулатом теорії гештальту став розгляд цілісних структур, без аналізу їх складових частин. У 50-ті роки було проведено серію експериментів, що націлені безпосередньо на вивчення процесу категоризації і його властивостей. Р. Браун та Е. Ленненберг проводять експерименти із категоризації кольорів. Дослідники дійшли до висновку, що при відображенні слів у простір референції виникає деяка вірогідна змінна, яку вони позначили як детермінант назви.

Однак серед усього розмаїття підходів можна виокремити лише декілька, що внесли суттєвий вклад у формування сучасного бачення процесу категоризації: класична теорія категоризації, її сучасні варіації і прототипічна теорія категоризації. Починаючи з 1980-х років, прототипічна теорія категоризації отримала відображення і подальший розвиток у працях А. Вежбицької, Дж. Лакоффа, Р. Ленекера, Дж. Тейлора, Д. Геєрртса, С. Тсохадзидіса та багатьох інших.

Аналіз явища категоризації неможливий без звернення до теорії прототипів, оскільки процес її розробки представляє собою історичний контекст розвитку когнітивної лінгвістики в цілому [10]. Як відомо, теорія прототипів була вперше сформульована в працях Е. Рош, що були виконані в межах психолінгвістики [29], а головний акцент був зроблений на дослідженнях внутрішньої структури категорій. Далі теорія прототипів почала розвиватися одразу в декількох напрямках – в межах когнітивної психології, теорії обробки інформації, а також лінгвістики.

Е. Рош, розроблюючи свою теорію прототипів, висунула гіпотезу, відповідно з якою свідомість оперує, базуючись на певних прототипах і базових категоріальних структурах. Серед питань, якими цікавилась Е. Рош в межах вивчення категоризації, була градація категорій, виокремлення категорій різного рівня (базового, субординантного, суперординантного), особливості категорій базового рівня, поняття центральності тощо [29].

Загалом теорія прототипів передумовлює дескриптивний підхід до вивчення лексичного значення, приділяючи особливу увагу розмитості меж, градації, гнучкості та кластеризації смислів, що може бути дуже перспективним для подальших досліджень в галузі когнітивної семантики.

Моделювання. Не зважаючи на те, що поняття модель та моделювання почали найбільш активно застосовуватись у наукових дослідженнях початку ХХІ ст., з'явилися вони набагато раніше. У сучасній науці активно використовується математичне моделювання та його прикладні напрями (економіко-математичне, комп'ютерне, цифрове, статистичне, фізичне тощо), в гуманітарній сфері набуло широкого вжитку інформаційне моделювання, активно формується моделювання педагогічне, психологічне, культурологічне.

Розглядаючи історію виникнення наукового терміну «модель», слід зауважити, що вперше цей термін зустрічається в працях математиків кінця ХІХ ст. Е. Бельтрамі та Ф. Клайна в геометрії, а дещо пізніше в роботах філософів Г. Фреге та Б. Рассела, присвячених проблемам математичної логіки. У 1944 році термін «модель» був використаний американським лінгвістом З. Херрісом при описі специфіки наукової методології Е. Сепіра [14]. Як вірно зазначає В.І. Карасик, «модель як дослідницький конструкт реальності становить інструмент для вивчення сутності явища, що розглядається» [8, с. 6].

На сьогодні поняття «модель» та моделювання стають невід'ємною частиною наукових досліджень. Моделювання виступає як метод уявлення об'єкта, явища або процесу і як метод верифікації. Окрім того, конкретна модель залежить від завдань, що вирішуються суб'єктом. Поняття моделювання та моделі неодмінно припускає наявність суб'єкта, який відтворює риси реальності або реальності потенційної, гіпотетичної [18, с. 37].

Довгий час була популярна точка зору, що мовні процеси, на які впливає значна кількість не завжди відомих факторів, не підлягають моделюванню. Вважалося, що не можна моделювати формування семантичної структури слова (тобто полісемію) або поява нових фразеологізмів. Тим не менше, лінгвісти виокремлювали різні словотворчі та граматичні моделі (patterns). Із появою робот Н. Хомського [22] особливе значення набули продукуючі моделі, породжуючі моделі. А після виявлення деяких регулярностей у процесі полісемії та фразеотворення, з'явилися описуючі та породжуючі ці явища моделі [2; 7]. Граматичний устрій мови може бути представлений у формі моделей, що показує Р. Ленекер у побудованій ним когнітивній граматиці. Виявляється, що граматики – це не тільки невід'ємна частина процесу пізнання, але ключ до розуміння цього процесу. Граматика – це незалежна формальна система. Вона має своє значення і відображає сприйняття людиною навколишнього світу [27].

Когнітивне моделювання – це важливий інструмент когнітивної лінгвістики, яка вивчає мову в його безперервному зв'язку з інтелектуальною діяльністю людиною. Когнітивна модель – це «базовий механізм, що забезпечує обробку та зберігання інформації про світ у свідомості людини» [16, с. 58]. Добре відомо, що наші знання зорганізовані за допомогою певних структур. Безсумнівно, що усі когнітивні структури знаходяться в основі категоризації та концептуалізації світу, тому їх можливо розглядати як основний механізм, а забезпечує обробку та збереження інформації про світ у свідомості людини [16, с. 117].

Моделювання – основний метод семантичних досліджень в межах когнітивної лінгвістики. Зокрема, вважається перспективним вивчати принципи моделювання полісемії, оскільки це дозволить не тільки фіксувати мовні факти, але і визначити причинно-наслідкові зв'язки, що пояснюють чому для розглядуваної мови характерна певна система позначень і форма вираження думок [2]. Об'єктом когнітивного моделювання можуть виступати найрізноманітніші аспекти мов-

них явищ. Наприклад, принципи організації категорій іменників [4], основи семантики англійських прикметників, що номінують інтелектуальні характеристики людини [1], побудова просторових уявлень у тексті англо-шотландської балади [15] тощо. На цей час когнітивного моделювання вже назвали такі мовні явища як метафора (Дж. Лакофф, М. Джонсон; Ю. В. Кравцова), семантичні аномалії мовних суперечностей (Г. А. Черненко), вторинна префікація (І. Д. Кармишева), емпатія (Т. Ю. Ковалевська), детективний дискурс (Т. О. Бехта), звуконаслідувальна лексика (Ю. В. Юсип-Якимович), категорія лімітативності (Н. І. Добжанська), дискурс програмного забезпечення (І. П. Біскуб), фразеологічна система (О. О. Кармишев; Г. С. Артеменко), семантичні поля (О. В. Петров; І. А. Кучер), медіатексти (Ю. Є. Кійко) та ін.

Американський лінгвіст Дж. Лакофф у 80-ті роки ХХ ст. увів поняття ідеалізованої когнітивної моделі, що розглядається як абстрактна схема фрагмента культурно-зумовленого досвіду, набутого у взаємодії зі світом дійсності. Ця модель створюється на підставі чотирьох типів структур знань: пропозиційних, образно-схемних, метафоричних і метонімічних – і має властивості гешталта як цілісної константної структури свідомості. Пропозиційні моделі представляють елементи та їхні ознаки, ситуації, у яких вони фігурують. Схеми репрезентують емпіричне сприйняття елементів однієї предметної сфери в термінах іншої за аналогією. Метонімічні охоплюють різні можливості категорійної метонімії за суміжністю елементів у межах одного класу та стереотипи, які пов'язують суміжні поняття у стійку фіксовану структуру [7, с. 176-183].

Таким чином, модель, з когнітивної точки зору, є механізм, тип мислення, концептуалізації, категоризації. Структура – його змістова форма, форма існування моделі. Рисами, що характеризують структури, є її складові частини, вид зв'язку між ними, принцип побудови. Серед моделей можна виокремити пропозиційні, образні, метафоричні, метонімічні, понятійні, міфологічні, символічні, аналогові, прототипічні, архітипічні. До когнітивних структур відносимо схеми, скрипти, фрейми, сценарії, поняття, пропозиції, відношення частина-ціле, концептуальні характеристики (когнітивні ознаки), структури порівняння, матриці.

У загальнонауковому сенсі параметризація, як вважає О. О. Борисов, моделювання процесу або явища, яке передбачає три дії: 1) встановлення складу ознак явища; 2) встановлення нормативних (прототипових) форм прояву кожної його ознаки; 3) встановлення діапазону варіювання форм її прояву, яке не руйнує ідентичності явища. Тож параметром є будь-яка конститутивна ознака явища, описана в динаміці її якісного та кількісного прояву в заданому діапазоні. Варіювання за деяким параметром визначається відношенням маркованості: біполярним (марковано: немарковано) / безперервним (зростання: зменшення) [6, 105-106].

На думку вченого в лінгвістиці також під *параметризацією* в широкому сенсі розуміється процес формування та вербалізації особливої національної концептуальної картини світу, в якому беруть участь одиниці мови різних рівнів, занурювані у відповідні типи і жанри дискурсу залежно від потреб людини. Останні запускають механізм орієнтації людини у світі, що розпочинається з усвідомлення параметрів його фрагментів, які актуалізуються через логічні операції порівняння та зіставлення з відповідними результатами – сформованими умовиводами. Репертуар параметрів постійно розширюється за рахунок регулярного задоволення людських потреб, у першу чергу, завдяки провідній потребі людської свідомості, – потребі в інформованості. Можна стверджувати, що існують своєрідні *параметричні картини світу*, які накладаються на концептуальні поля лінгвокультури, дозволяючи дискретизувати їх національно специфічним способом. Інструментами такої дискретизації є когнітивні прототипи, фрейми, сценарії, семантичні примітиви тощо [6].

А стосовно реконструкції, то дослідниця О. О. Черхава [23] вбачає сучасне розуміння “лінгвістичної реконструкції” як поліпарадигмальної теоретико-методологічної проблеми пов'язано з міждисциплінарним підходом до аналізу устрою мовних і концептуальних картин світу як складних архітектурних моделей/матриць філософського смислу дискурсу і зумовлене доміантними лініями розвитку лінгвістичної науки загалом. До цих доміант вона відносить:

Антропоцентричні доміанти, з позицій яких вивчення мови здійснюється з метою пізнання її носія (мови як продукта людської діяльності), а реконструкція стає теоретичним підґрунтям і методологічним інструментом у витлумаченні «мовної свідомості (індивіда, колективу, етносу) як стрижня мовної особистості (колективної, індивідуальної), яка дозволяє повному інтерпретувати процеси і тенденції розвитку літературних мов у конкретну історичну епоху з урахуванням “людського” чинника» [23, с. 63-65].

Текстолого-дискурсивні доміанти, де термін «реконструкція» пов'язують безпосередньо з: 1) аналізом *усної народної творчості* (фольклорних текстів); 2) *ретроспективною трансформацією*, що відбувається як «будь-яка реконструкція процесу, який колись реально мав місце, завжди замінюється його моделлю, породженою свідомістю учасника мовленнєвого акту»; 3) *контекстуальним відновленням у риторичі/contextual reconstruction in rhetoric*, що здебільшого стосується реконструкції “загального контексту (текстових мотивів), яка дає змогу визначити референцію, то реконструкції підлягають різні текстові мотиви; 3) *етимологічним аналізом* та самими *прийомами реконструкції* слів та їх значень як компонентів фраз, що відображають фрагменти тексту (зокрема і фразеологічних одиниць), оскільки фрагменти прото-текстів дають зразки і.-є. синтагматичного мовного рівня (англ. word-level syntagmatics), що охоплює не поєднання реконструйованих ізольованих слів, а прямо відтворених цілих фрагментів тексту, вказуючи на етимологічну ідентичність фрази / висловлювання [...]; це допомагає широко висвітлити духовну культуру епохи із її особливим світоглядом / сприйняттям / розумінням людей, бачення різних релігійних феноменів у суспільстві; 4) *розумінням* «тексту як дискурсу», де з'являється орієнтація на «створення моделей на основі реконструкції презумпції інтерпретатора-лінгвіста, що дозволяє ретроспективно конструювати смислові побудови автора тексту (адресанта) і адресата»; 5) *методичним етапом* «вияву діалогічних відношень тексту з особистістю адресата, його свідомістю, установками, інтерпретацією; значимості тексту для епохи його рецепції [...], яке стає можливим за умови *реконструкції вбудованої у текст програми адресованості*»; 6) *механізмом* «перенесення тексту» з однієї історичної епохи в іншу; термінологічно дублетним до поняття «реконструкція тексту» у цьому випадку вважаємо словосполучення «*трансмісія тексту*» (від англ. to transmit «to cause to pass or be conveyed through space or a medium»); 7) *поняттям* «герменевтичного кола» (за Ф. Шлеєрмахером) як «своєрідної метафори, покликаної описувати продуктивний рух думки герменевта в рамках техніки герменевтичної реконструкції [...], яка є механізмом людського розуміння і діє на різноманітних рівнях» [23, с. 63-65].

Когнітивні доміанти, де на перший план виходить людська *пізнавально-мисленнєва діяльність як операція* породження та сприйняття мовлення; де структура репрезентації знання зображується схематично, а метод **концептуального ана-**

лізу передбачає «реконструкцію когнітивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування й упорядкування знань про об'єкти дійсності та результати внутрішнього рефлексивного досвіду [...], моделювання й опис концептів і векторність – від думки до слова (а при семантичному аналізі – від слова до думки), від знань до знака». Перші когнітивні процеси та їх семіотику «щодо мовних процесів і пам'яті [...] розглядали як припущення про наявність активної реконструкції у пам'яті і представлення цілого повідомлення як знака [...]. Уся парадигма дослідження побудована на вивченні активної реконструкції вербального повідомлення з точки зору семіотичної репрезентації у пам'яті [...], а відмінність між оригіналом та реконструйованим повідомленням представлено як напрям емпіричного спостереження у цій парадигмі» [23, с. 63-65].

Дослідниця зауважує, що у подальшому лінгвокогнітивні студії термін «реконструкція» починають розглядати у тісному зв'язку з його лінгвокомпаративним розумінням, зокрема, як а) *когнітивно-зорієнтовану переробку концепту як діахронного феномену* (аналіз механізмів метафоричного світосприйняття та інтерпретації просторової, силодинамічної й інших образотворчих систем у мові); б) процедуру *верифікації семантичної реконструкції текстів* для виявлення механізму текстотворення, зокрема *ідіо- та колективних* (фольклор, казки і легенди, танці і пісні, сакральні тексти та ритуали, ремесла) *когнітивних матриць творчості*; в) аналіз *«світосприйняття* письменником слова та *експлікації концептуального змісту його творів»* [23, с. 63-65].

Узагальнюючи дослідниця доводить, що більш широкого теоретико-методологічного тлумачення термін **реконструкція** набув у зв'язку з вивченням різних типів картин світу: мовної, концептуальної тощо. В науковий обіг поступово вводяться дескрипції: «реконструкція мовної картини світу продуцента реципієнтом», «реконструкція індивідуальної картини світу на базі лексичної структури тексту». Зроблено спроби розмежувати *процедуру реконструкції від методики моделювання* в художньому творі (на матеріалі трагедії В. Шекспіра) [23, с. 63-65].

Підсумовуючи вчена свідчить, що поняття «лінгвістична реконструкція» зазнало еволюції: від примітивного інтуїтивного розуміння відтворення первинних коренів слів у вузькому його розумінні (зокрема методичного прийому порівняння звукових та морфологічних систем мов, граматичних та синтаксичних відповідностей), до теоретико-семантичних законів стану схожості генетично споріднених мов, процедури когнітивних у пізнавальних процесів діяльності людини, дійшовши до сучасного широкомасштабного теоретико-методологічного підходу до трактування філософського смислу буття [23].

Таким чином, можна відзначити, що сучасні лінгвістичні розвідки характеризуються міжпарадигмальними комплексними методиками дослідження такими як, наприклад, категоризація, моделювання, параметризація, реконструкція тощо і це дає змогу одержати результати з більш достовірними даними. У нашому дослідженні ми використовуємо метод когнітивного моделювання для конструювання концептуальних моделей когнітивно-семантичних універсалій.

Література:

1. Антонова М.Б. Концептуальная оппозиция СВЕТ–ТьМА как концептуальное основание семантики английских сложных прилагательных // Когнитивные исследования языка: материалы Всеросс. науч. конф. (11-12 апреля 2013 г.) / отв. ред. вып. Л.А. Фурс. – Вып. XIV. Когнитивная лингвистика: итоги, перспективы, 2013. – С. 149-152.
2. Беляевская Е.Г. К проблеме моделирования полисемии (межязыковые соответствия как основание изучения принципов формирования семантической структуры слова) // Вестник Московского государственного лингвистического университета. – 2008. – № 544. – С. 14
3. Біскуп І.П. Лінгвістична категоризація і моделювання знань в англomовному дискурсі програмного забезпечення: автореф. дис.... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Біскуп Ірина Павлівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 36 с.
4. Бондарчук Г.Г. Когнітивно-семиотическіе основания развития категории предметных имен в английском языке (на материале английских наименований одежды): Дисс. ... д. филол. н. – М., 2011. – 324 с.
5. Борисов В.Н. О смысле категории усия в философии Аристотеля [Электронный ресурс] / В.Н. Борисов – Режим доступа до джерела: <http://filosof.historic.ru/book/item/f00/s00/z0000199/index.html>
6. Борисов О.О. Типологія британських та українських діалогових дискурсивних практик: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.17 / О.О. Борисов. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. – 543 с.
7. Зыкова И.В. Роль концептосферы культуры в формировании фразеологизмов как культурно-языковых знаков: Автореф. дисс. ... д. филол. н. – М., 2014. – 52 с.
8. Карасик В.И. Языковая матрица культуры. – М.: Гнозис, 2013. – 320 с.
9. Кійко Ю.Є. Фрактальне моделювання інваріантно-варіантної структури медіатекстів у німецькій та українській мовах: автореф. дис.... д-ра філол. наук: 10.02.17, 10.02.21 / Кійко Юрій Євгенович; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2017. – 39 с.
10. Кравцова Ю.В. Метафоричне моделювання світу в художньому тексті (на матеріалі творів російських поетів-прозаїків першої половини ХХ ст.): автореф. дис.... д-ра філол. наук : 10.02.02 / Кравцова Юлія Валентинівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2013. – 36 с.
11. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина; под ред. Е.С. Кубряковой. – М.: филол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова. – 245 с.
12. Кучер І.А. Структурно-когнітивне моделювання лексико-семантичного поля неперехідних дієслів руху у фінській і українській мовах: автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.17 / Кучер Ігор Анатолійович; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – Київ, 2016. – 24 с.
13. Левицький В.В., Огуй О.Д., Кійко С.В., Кійко Ю.Є. Апроксимативні методи лексичного складу / В.В. Левицький, О.Д. Огуй, С.В. Кійко, Ю.Є. Кійко. – Чернівці: Рута, 2000. – 136 с.
14. Лосев А.Ф. Введение в общую теорию языковых моделей / под ред. И.А. Василенко. Изд-е 2-е, стереотип. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 296 с.
15. Манерко Л.А., Проконичев Г.И. Концептуализация пространственных представлений в тексте англо-шотландской народной баллады / Л.А. Манерко, Г.И. Проконичев // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2012. – № 2. – С. 16-24.
16. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика. – Минск: ТетраСистемс, 2004. – 35 с.
17. Махачашвілі Р.К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови у сфері новітніх технологій: Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04 / Р.К. Махачашвілі; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2005. – 22 с.
18. Мишанкина Н.А. Специфика метафорического моделирования научного дискурса // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2010. – № 1. – С. 37-46.
19. Павлюк О.О. Категоризація негативних моральних якостей людини у французькій мовній картині світу: Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.05 / О.О. Павлюк; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 20 с.
20. Петров О.В. Семантичні поля в ідеографічному моделюванні російського лексикону: автореф. дис.... д-ра філол. наук : 10.02.02 / Петров Олександр Володимирович; Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні НАН України. – К., 2013. – 40 с.

-
21. Попова Л.П. Семантична параметризація абстрактних іменників у лінгвістичних словниках: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / Л.П. Попова ; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. – К., 2008. – 16 с.
  22. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса: Пер. с англ.; под ред. и с предисл. В.А. Звегинцева. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 129 с.
  23. Черхава О.О. Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов): монографія /О.О. Черхава – К.: Вид. центр КНЛУ, 2017. – 400 с.
  24. Шутак Л.Б. Словотвірна категоризація суб'єктивної оцінки в сучасній українській мові: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л.Б. Шутак; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2002. – 20 с
  25. Шутова М.О. Етнокультурні стереотипи в англійській та українській мовах: реконструкція і типологія: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.17 / М.О. Шутова. – К.: КНЛУ, 2016. – 433 с.
  26. Geeraerts D. Cognitive Linguistics. Basic Readings / D. Geeraerts. – B., 2006.
  27. Langacker R.W. Essentials of Cognitive Grammar / R.W. Langacker. – USA: OUP, 2013. – 288 p.
  28. Lehrer A. Prototype theory and its implications for lexical analysis / A. Lehrer // S.L. Tsohatzidis. Meanings and prototypes. – L., 1990. – P. 368-381.
  29. Rosch E. Natural categories / E. Rosch // Cognitive Psychology. Elsevier, 1973. – V 7. – P. 328-350.